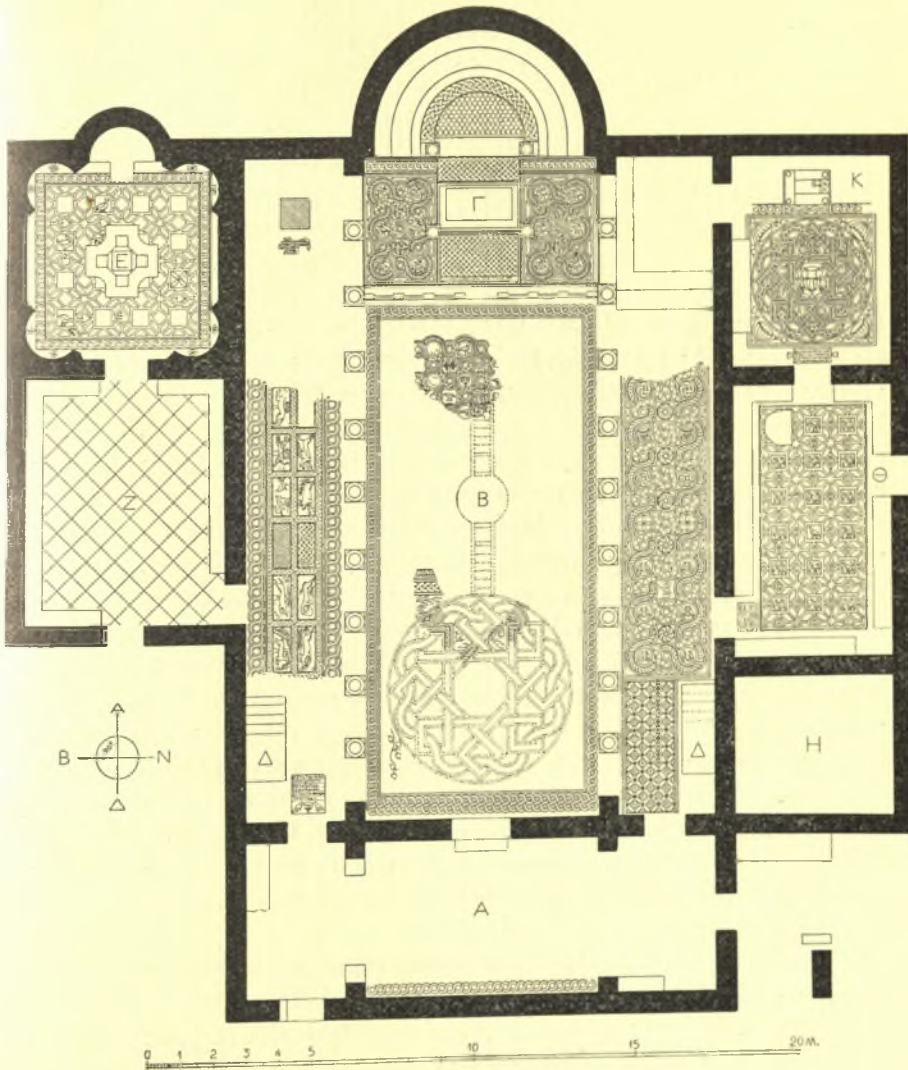

32. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΙΣ ΜΑΣΤΙΧΑΡΗ ΤΗΣ ΚΩ

Εἰς τὴν πρὸ ἐτῶν δαπάναις τῆς Γ. Διοικήσεως Δωδεκανήσου ἀνασκαφείσαν ὑπ' ἐμοῦ, παρὰ τὸ χωρίον Μαστιχάρη τῆς Κῶ, παλαιοχριστιανικὴν βασιλικὴν ἐξετέλεσα ἐφέτος, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκτάκτου ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων Κῶ κ. Μιλτ. Νικολαΐδη, συμπληρωματικὰς τινὰς ἐργασίας δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἀφεώρων δ' αἱ ἐργασίαι αὐταὶ εἰς τὸν πλήρη καθορισμὸν τῶν εἰς τὸν νότιον τοῖχον τῆς βασιλικῆς ἐρειδομένων προσκτισμάτων, συνάμα δὲ καὶ εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ τελικοῦ σχεδίου τοῦ ὅλου συγκροτήματος τῆς βασιλικῆς ἦτοι ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ κυρίου σώματος τῆς βασιλικῆς (εἶκ. 1 Α, Β, Γ) ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ βαπτιστηρίου (Ε, Ζ) καὶ τῶν πρὸς Νότον προσκτισμάτων (Η, Θ, Κ). Πάντων τούτων καθωρίσθη ἤδη τελειωτικῶς οὐ μόνον τὸ ἀρχιτεκτονικὸν διάγραμμα ἀλλὰ καὶ ἡ ψηφιδωτὴ διακόσμησις, ὡς ἐμφαίνεται ἐπὶ τοῦ παρατιθεμένου σχεδίου (εἶκ. 1). Καὶ περὶ μὲν τῶν δύο πρώτων μερῶν (κυρίως ναοῦ καὶ βαπτιστηρίου) δὲν θὰ κάωμεν ἔνταῦθα λόγον, προκειμένου προσεχῶς νὰ δημοσιεύσωμεν πλήρη μελέτην εἰς τὴν Ἀρχ. Ἐφημερίδα, θὰ ὁμιλήσωμεν ὅμως ἐκτενέστερόν πως περὶ τῶν νοτίων προσκτισμάτων. Ταῦτα ἐκτεινόμενα καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ κυρίως ναοῦ, ἦτοι ἀπὸ τοῦ νάρθηκος μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ, ἀπαρτίζουσιν ἓν τῶ συνόλω ἐπιμήκης ὀρθογώνιον κτίσμα πλάτους 4.90 μ., ὅπερ διαιρεῖται διὰ δύο ἐγκαρσίων τοίχων εἰς τρία διαμερίσματα (εἶκ. 1 Η, Θ, Κ). Ἐκ τούτων τὸ μὲν δυτικώτατον (Η), περίπου τειράγωνον ἔν κατόψει (4.14 × 4.90), οὐδόλως συγκοινωνεῖ οὔτε πρὸς τὸ ἔξωτερικὸν οὔτε πρὸς τὸν ναὸν ἢ τὸ γειτονικὸν του διαμέρισμα Θ· διότι οἱ ἔξωτερικοί του τοῖχοι δὲν παρουσιάζουσιν ἀνοιγμὰ τι οὔτε δὲ καὶ ἔχει τὸ δάπεδόν του ἐστρωμένον ἄγνοῶ, τούτου ἕνεκα, τὸν προορισμὸν του. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Η, τὸ γειτονικὸν του διαμέρισμα Θ, σχήματος ἐπιμήκους ὀρθογωνίου (4.90 × 8.25 μ.), φέρει τρεῖς θύρας, ἕξ ὧν ἡ μὲν μία, ἀνοιγομένη εἰς τὸ μέσον περιπυ τοῦ νοτίου τοίχου τῆς βασιλικῆς, ἐπέτρεπε τὴν συγκοινωνίαν αὐτοῦ πρὸς τὸ νότιον κλιτὸς αὐτῆς, ἡ δὲ ἄλλη, ἀνοιγομένη ἐπὶ τοῦ ἔξωτερικοῦ τοίχου εἰς τὸ μέσον περιπυ τοῦ μήκους τοῦ διαμερίσματος, συνεκοινώνει πρὸς τὸ ἔξωτερικόν. Τέλος ἡ τρίτη ἀνοιγομένη εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς του ἐπέτρεπε τὴν ἐπικοινωνίαν του πρὸς τὸ ἀνατολικὸν διαμέρισμα Κ. Ὅλοι οἱ τοῖχοι τοῦ διαμερίσματος Θ εἶναι ἐφωδιασμένοι εἰς τὴν βάσιν των με χαμηλά, κτιστὰ πεζούλια πλάτους 0.60 μ. Ἐκτὸς ὅμως τῶν πεζουλιῶν ἐσώθη

πρὸ τοῦ εὐθύς παρὰ τὴν θύραν ἣτις ἄγει πρὸς τὸ διαμέρισμα Κ πεζουλίου

Εἰκ. 1. Κάτοπις τῆς βασιλικῆς τοῦ Μαστιχάρη τῆς Κῶ.

κιιστὴ τράπεζα σχήματος σῖγμα, χορδῆς 1.10 καὶ βέλους 0.85 ὕψους δὲ 0.38 (πίν. 107α).

Τὸ δάπεδον τοῦ διαμερίσματος Θ εἶναι ἐστρωμένον διὰ ψηφιδωτοῦ

γεωμετρικοῦ σχεδίου ἐκ ποικιλοχρῶμων ψηφίδων ἀρίστης ἐκτελέσεως, σχεδιασθέντος καὶ κατασκευασθέντος μετὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πεζουλίων. Ἄμεσως δὲ πρὸ τῆς πρὸς τὸ νότιον κλίτος τῆς βασιλικῆς ἀγούσης θύρας ἀπεκαλύφθη ἐντὸς πλαισίου, διαστάσεων 0.59×0.88 μ., ψηφιδωτῆ ἐπιγραφῆ (πίν. 108α) λέγουσα·

*Ἄνηρ εὐλαβῆς
ὑπὲρ σωτηρίας ἐ
αυτοῦ καὶ τῶν
διαφερόντων αὐ
τῶ ἐνήφωσεν*

Πρόκειται λοιπὸν περὶ τοῦ δαπανήσαντος διὰ τὴν διὰ ψηφιδωτοῦ κάλυψιν τοῦ διαμερίσματος Θ ὑπὸ ἀνώνυμου εὐλαβοῦς δωροῦ, κατασκευάσαντος τὸ δάπεδον ὑπὲρ σωτηρίας ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἰδικῶν του, δηλ. τῆς οἰκογενείας του. Αἱ ἀπαρτίζουσαι τὰ γράμματα ψηφίδες εἶναι μέλαιναί τὸ δὲ βάθος λευκόν, διακρίνονται δὲ ἀκόμη καὶ τὰ βοηθητικὰ τῆς ἐπιγραφῆς χαρακώματα, ἐκτελεσθέντα διὰ σιτοχρῶων ψηφίδων. Τὸ τρίτον (ἀνατολικὸν) διαμέρισμα Κ, σχήματος ὀρθογωνίου διαστάσεων 4.90×6.40 μ., φέρει πλὴν τῆς πρὸς τὸ Θ θύρας, τὴν ὁποίαν ἤδη ἀνεφέραμεν, καὶ ἑτέραν ἐπὶ τοῦ βορείου αὐτοῦ τοιχώματος, πλάτους 1.20 μ., διὰ τῆς ὁποίας συνεκινῶναι πρὸς τὸ νότιον κλίτος τοῦ προεσβυτερίου, ὅπερ, σημειωτέον, φέρει κατὰ τὰς δύο αὐτοῦ πλευράς (δυτικὴν καὶ βόρειον) πεζούλιον, πλάτους 0.55 μ. Πεζούλιον δ' ἐπίσης κτιστόν, πλάτους 0.57 , φέρει κατὰ τὴν βᾶσιν του καὶ ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ διαμερίσματος Κ, οὐχὶ ὅμως καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ ἀλλὰ μόνον περὶ τὸ μέσον αὐτοῦ ἐπὶ μήκους 2.85 μ. Τέλος εὐθὺς πρὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ἦτοι εἰς ἀπόστασιν μόνον 0.75 μ. ἀπ' αὐτοῦ, ὑπῆρχε τράπεζα (πίν. 107β), τῆς ὁποίας εὐρέθη ἡ ὀρθογώνιος βᾶσις μήκους 1.80 καὶ πλάτους 1.17 μ. φέρουσα κατὰ τὰς γωνίας τέσσαρας κυκλικὰς ἐγκοπὰς, διαμ. 0.12 μ., προοριζομένης πρὸς ἐνσφήνωσιν τῶν στηριγμάτων τῆς. Ἐντὸς τῆς βᾶσεως ἀπεκαλύφθη καὶ ὀρθογώνιον κατασκευάσμα, κατὰ ἀνάλογον πρὸς ἐγκαίνιον, ὅπερ ὅμως εὐρέθη κενόν.

Τὸ δάπεδον τοῦ διαμερίσματος Κ ἐκαλύπτετο διὰ πολυπλόκου γεωμετρικοῦ κοσμήματος, ἀναπτυσσομένου κυκλικῶς πέριξ κεντρικοῦ ὀκταγώνου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἰκονίζετο ἀμφορεὺς (πίν. 108β) καὶ ὄρηκες ἀμπέλου μετὰ βοτράων. Τὸ μέγα τοῦτο κόσμημα καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν πρὸ τῆς Ἀγ. Τραπέζης ἐπιφάνειαν τοῦ διαμερίσματος, χωριζόμενον ἀπὸ τῆς Ἀγ. Τραπέζης διὰ ταινίας μεθ' ἄλυσσωτοῦ κοσμήματος. Ἐν τῷ αὐτῷ διαμερισμῶν ἀπεκαλύφθη ἐπίσης, εὐθὺς πρὸ τῆς θύρας, δι' ἧς τοῦτο συνεκινῶναι μετὰ τοῦ Θ, ψηφιδωτῆ ἐπιγραφῆ ἐντὸς ὀρθογωνίου δέλτου μετὰ λαβῶν (*tabella ansata*) λέγουσα :

*Εὐστόχιος ὁ ἐδέσιμος ἐν-
θηκάρις κὲ ἡ αὐτοῦ γαμε-
τῆ Πασσασία ὑπὲρ εὐχῆς
ἑαυτῶν κὲ τῶν τέκνων
αὐτῶν ἐψήφωσαν*

Ἡ ἄλλως ἀθησαύριστος λέξις ἐνθηκάρι(ο)ς σημαίνει πιθανώτατα τὸν σκευοφύλακα, ὅστις θὰ ἦτο κληρικός, ἀφ' οὗ χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ ἐπιθέτου αἰδέσιμος. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ *Εὐστόχιος* μαρτυρεῖται ἤδη ὑπὸ χριστιανικῶν συγγραφέων καὶ ἐπιγραφῶν (πβλ. PAPP - BENSELER, Wörterb. der gr. Eigennamen, σ. 426), τὸ δὲ *Πασσασία* εἶναι ἄγνωστον μέχρι τοῦδε· θὰ πρέπει ὅμως νὰ εἶναι τὸ θηλυκὸν τοῦ *Πασχάσιος*, ὀνόματος διακόνου τινὸς ἀναφερομένου ὑπὸ ΝΕΙΛΟΥ ('Ἐπιστ. 2, 308).

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν προορισμὸν τῶν διαμερισμάτων Κ καὶ Θ ἢ εἰς ἀμφοτέρα, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸ εὐρυχωρότερον Θ, παρουσία πεζουλιῶν, ὡς καὶ ἡ ὑπαρξίς ἐν τῷ Θ θύρας συγκοινωνούσης ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ, τέλος δὲ ἡ ἐν τῷ Κ ὑπαρξίς θύρας ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ νότιον κλίτος τῆς βασιλικῆς μὲ ἄγουσιν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι θὰ πρόκειται περὶ τοῦ ὑπὸ τῆς ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ (Βιβλ. Α', 29) ἀναφερομένου διακονικοῦ, ἀποτελουμένου ἐνταῦθα ἐκ δύο χώρων ἤτοι ἐνὸς προθαλάμου Θ, εἰς τὸν ὅποιον οἱ προσφέροντες τὰς καρποφορίας πιστοὶ θὰ ἀνέμενον καθήμενοι ἐπὶ τῶν πεζουλιῶν μέχρις ὅτου εἰσέλθωσιν εἰς τὸ διαμέρισμα Κ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐγένετο ἡ παραλαβὴ καὶ καταγραφὴ τῶν καρποφοριῶν ὑπὸ τοῦ πρωτοδιακόνου καὶ τῶν ἱερέων καὶ ἡ ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀπόθεσις αὐτῶν. Μεθ' ὃ διὰ τῆς ἐτέρας (βορείου) θύρας τοῦ διαμερίσματος Κ μετεφέροντο τελικῶς αἱ καρποφορίαι εἰς τὴν κυρίως Ἀγ. Τράπεζαν τῆς βασιλικῆς, ἵνα ἀγιασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ τοῦ ἐπισκόπου.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

α. Ἐποψὶς τοῦ Ν. προσκτίσματος τῆς βασιλικῆς τοῦ Μαστιχάρη ἀπὸ ΝΔ.

β. Ἡ βάσις τῆς Ἁγ. Τραπεζῆς τοῦ Ν. προσκτίσματος τῆς βασιλικῆς τοῦ Μαστιχάρη.

α. Ψηφιδωτή ἐπιγραφή πρὸ τῆς θύρας ἐπικοινωνίας τοῦ Ν. προσκτίσματος μετὰ τοῦ ναοῦ.

β. Τὸ κεντρικὸν τμῆμα τῆς ψηφιδωτῆς διακοσμῆσεως τοῦ νοτίου προσκτίσματος.